

Bapțiștii din România

Pionierii

Volumul 2

Mihai Ciucă

Bapțiștii din România

Pionierii

Volumul 2

Copyright © 2023 Ana și Bogdan Ciucă

Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a deținătorilor de drepturi.

Bapțiștii din România: Pionierii. Volumul 2

de Mihai Ciucă

Prezenta ediție a fost publicată la editura Casa Cărții, Oradea.

OP 2, CP 30,

410670 Oradea

Tel. / Fax: 0259-469057; 0359-800761; 0728-874975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CIUCĂ, MIHAI

Bapțiștii din România : Pionierii / Mihai Ciucă. -
Oradea : Casa Cărții, 2023 -

3 vol.

ISBN 978-606-732-242-2

Vol. 2. - 2023. - Index. - ISBN 978-606-732-244-6

2

Corectarea: Mirela Ștefan

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

Coperta: Cristiana Faur

Tiparul executat la Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen, Ungaria.

Pozele care însoțesc lucrarea *Bapțiștii din România: Pionierii*, volumele 1-3, împreună cu informații despre autor, alte publicații ale autorului, precum și informații despre distribuirea lucrării sunt disponibile pe site-ul:

www.istoriabaptistilor.ro

Cuprins

Abrevieri uzuale	7
CAPITOLUL I: Austro-Ungaria 1894-1918: Extindere.....	11
1. Extinderea bap­­tismului maghiar din Ardeal.....	11
Cluj-Napoca	11
Oradea.....	14
Țara Călatei.....	15
Valea Barcăului.....	20
Valea Crasnei	26
Valea Ierului	31
Tövishát.....	32
Satu Mare	36
Braşov	37
Ținutul Secuiesc	38
Arad.....	49
2. Extinderea bap­­tismului românesc din Bihor	51
Cercul Vintere.....	51
Cercul Chişlaz	68
Cercul Groşi	81
Cercul Tulca	100
Cercul Talpoş	110
Cercul Tăut.....	113
Biserica din Oradea.....	116
3. Extinderea bap­­tismului românesc din Arad	118
Biserica din Buteni şi misiunea pe Valea Crişului Alb.....	118
Cercul Şiria	179
Cercul Chitighaz – Şiclău – Socodor	209
Cercul Curtici.....	225
Cercul Beliu	245
Cercul Lalaşinţ.....	254
Cercul Talpoş	269
Bap­­tismul printre românii din oraşul Arad.....	278
Situa­­ţia bap­­tiştilor români din judeţul Arad în anul 1905.....	284
4. Extinderea bap­­tismului românesc în Banat.....	285
Timiş	285
Biserica din Lugoj	323
Caraş-Severin	327
Biserica din Caransebeş	362

5. Extinderea bap­­tismului românesc în Transilvania	363
Țara Călatei	363
Alte biserici din județul Cluj	379
Bisericile din Cluj și Dej	384
Văile Barcăului, Crasnei și Almașului	386
Bap­­tismul la românii din Sibiu	404
Bisericile din Alba	406
Munții Apuseni	412
Începuturile bap­­tismului în județul Hunedoara	417
6. Consolidarea bisericilor germane	431
Biserica din Brașov	431
Biserica din Timișoara	438
Biserica din Sibiu	443
7. Extinderea bap­­tismului bucovinean	446
Evoluția bap­­tismului la germanii bucovineni	446
Un colportor polonez, Johann Malișevski	450
Biserica română din Pătrăuții de Jos	452
Dezvoltarea lucrării printre românii din Bucovina	457
Consolidarea și organizarea lucrării printre români	459
„Pocăismul în Bucovina”	464
CAPITOLUL II: Imperiul Țarist 1875-1918	467
1. Cadrul politic, etnic, social și spiritual al Basarabiei	467
Evoluția Basarabiei între 1812-1918	467
Separatiștii germani din Basarabia	472
2. Debutul mișcării baptiste din Basarabia	478
Considerații preliminare	478
Primii pași cunoscuți: Kowalski, Klundt și Liebig	484
Biserica din Tarutino	490
3. Bisericile rusești	491
Cișmele	491
Cetatea Albă	499
Chilia	500
Soroca	501
Tighina	503
Tiraspol	505
Chișinău	506
Bălți	514
Situația după război	514
CAPITOLUL III: Formarea Uniunii Baptiste	525
Situația mișcării baptiste în 1919	525
Etapetele unificării mișcării baptiste	527
Congresul de la Buteni 13-15 februarie 1920	532
La sfârșitul unei epoci importante	534
Note	537
Index de persoane	633
Index de localități	639

Abrevieri uzuale

I. Organizații

ABC	American Bible Society
ABCFM	American Board of Commissioners for Foreign Missions
ABFMS	American Baptist Foreign Mission Society
ABHMS	American Baptist Home Mission Society
ABMU	American Baptist Missionary Union
ABPS	American Baptist Publication Society
AFCU	American and Foreign Christian Union
BFBS	British and Foreign Bible Society
BFSFSBU	British and Foreign Seamen's Friend Society and Bethel Union
BWA	Baptist World Alliance
FMB	Foreign Mission Board
ITBB	Institutul Teologic Baptist București
KEB/BEC	Кишиневские Епархиальные Ведомости/Buletinul Eparchiei Chișinăului
LSPCJ	London Society for Promoting Christianity among the Jews
MEC	Methodist Episcopal Church
NABGC	North American Baptist General Conference
NBSS	National Bible Society of Scotland
RMBGS	Româniai Magyar Baptista Gyülekezetek Szövetsége [Convenția Bisericilor Creștine Baptiste Maghiare din România]
RTS	Religious Tract Society
SBC	Southern Baptist Convention
SBTS	Southwestern Baptist Theological Seminary
YMCA	Young Men Christian Association

II. Fonduri de arhivă

ABBD	Archiv des Bund der Baptistengemeinden in Deutschland, Elstal, Deutschland
ABCBSTB	Arhiva Bisericii Creștine Baptiste „Sfânta Treime” Brăila
ABCRTL	Arhiva Bisericii Creștine Baptiste Tulcea
ABCFM-A	American Board of Commissioners for Foreign Missions Archives, Houghton Library, Harvard University
ABOP	Arhiva Bisericii Ortodoxe Păuliș
ACBCBT	Arhiva Comunității Bisericii Creștine Baptiste Timișoara
ACNSAS	Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
ANIC	Arhivele Naționale Istorice Centrale
ANR MCA	Arhivele Naționale ale României – Ministerul Cultelor și Artelor
ANRM	Arhivele Naționale ale Republicii Moldova
ARIT R-ABCFM	Records of the ABCFM, Turkey and the Balkans, 1825-1899. American Research Institute in Turkey, United Church of Christ, SALT Research
ASSC	Arhiva Secretariatului de Stat pentru Culte
AUBCBR	Arhiva Uniunii Bisericii Creștine Baptiste din România
BAR	Biblioteca Academiei Române
CUL BSA	Cambridge University Library – Bible Society Archive
GOO	[ГОО – Госархива Одесской области] Arhiva de Stat a Regiunii Odesa
GStA PK	Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin
HK- CHM	Herbert Klukas – Collected Historical Material from German Baptist Congregations of Catalui, Cogealac and Mangalia and from the Baptist Congregation of Tulcea
MHCA	Mennonite Heritage Center Archives, Winnipeg
NARA	National Archives and Records Administration, Washington DC
NYPL-AM	The New York Public Library – Archives & Manuscripts
SBHLA	Southern Baptist Historical Library and Archives, Nashville
SJANBr	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Brăila
SJANHd	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Hunedoara
SJANTI	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Tulcea
SJANTm	Serviciul Județean al Arhivelor Naționale, Timiș
ЃGIA SPB	[ЦГИА СПб – Центральный государственный исторический архив Санкт-Петербурга] Arhivele Istorice Centrale de Stat din Sankt-Petersburg

ȚГИАК	[ЦГИАК – Центральный государственный исторический архив Украины в г. Киев] Arhiva Istorică Centrală de Stat din Ucraina, Kiev
UMCA-GCAH	United Methodist Church Archives – General Commission on Archives and History, Madison, NJ
USSDI	United States Social Security Death Index
WCA-BGCA	Wheaton College Archives, Billy Graham Center Archives
WCA-BLSC	Wheaton College Archives, Buswell Library Special Collections

III. Biblii

B 1688	Biblia de la București/Biblia lui Șerban Cantacuzino
B 1795	Biblia lui Samuel Micu
B 1819	Biblia de la Sankt-Petersburg
B 1874	Biblia de la Iași
EDCR 2019	NT Ediția Dumitru Cornilescu Revizuită 2019
NT	Noul Testament
VT	Vechiul Testament
VDC	Biblia Ediția Dumitru Cornilescu

IV. Periodice

AARMSI	<i>Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Istorice</i>
AARMSL	<i>Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare</i>
BMM	<i>The Baptist Missionary Magazine</i>
FC	<i>Farul Creștin</i>
FM	<i>Farul Mântuirii</i>
ÎCB	<i>Îndrumătorul Creștin Baptist</i>
QR	<i>Quarterly Reporter of the German Baptist Mission</i>

CAPITOLUL I

Austro-Ungaria 1894-1918: Extindere

1. Extinderea bapuzismului maghiar din Ardeal

Cluj-Napoca

Odată cu botezarea lui András Benkő-Szasz și István Enyedi-Szabó de Cornea în 1891, putem considera că a fost pusă fundația bisericii maghiare din Cluj. În același an însă, apele au fost iar tulburate. Soția lui Rottmayer, care fusese exclusă în 1877 din biserică, o persoană caracterizată de Meyer a fi drept „indolentă” și „nevrotică”, s-a convertit la adventism, devenind prima adventistă din Ungaria. Evenimentul s-a produs la vizita celui dintâi misionar adventist din Europa, Ludwig Richard Conradi (1856-1939). Lucrurile n-au fost deloc simple. Pentru a-și trăi în liniște și pace ultimii ani, septuagenarul Rottmayer a fost obligat să accepte restricțiile impuse de mai tânăra lui nevastă, „care-l ținea într-o veritabilă teroare”. Motiv pentru care, adventiștii își fac titlu de glorie că l-au convertit pe veteranul baptist. Pentru o vreme, fiica lui, Maria Rottmayer (1865-1954), a intrat sub influența lui Conradi, trecând și ea la adventiști. După câțiva ani, ea s-a reîntors la bapuziști, devenind membră a bisericii maghiare din Budapesta. În 1896, Maria s-a căsătorit cu unul dintre liderii proeminenți ai bapuziștilor maghiari, Attila Csopják. Acesta era văduv, cu șapte copii. Venit la Cluj să ceară mâna Mariei, Csopják a auzit

din gura socrului său despre marele sacrificiu făcut de Rottmayer pentru a păstra liniștea în familie. Sosită în vacanță la bunici, Christine, fiica lui Johann Rottmayer jr, din Viena, s-a convertit și ea la adventism. Aceasta a rămas pentru tot restul vieții sale în biserica adventistă.³⁴⁰² Probabil din cauza faptului că Rottmayer nu se mai putea implica deloc în lucrarea baptistă în acest context, Mihai Corneaⁱ l-a desemnat pe Márton Balogh,ⁱⁱ un diacon din Salonta, să se ocupe de biserica din Cluj. Prin acesta s-a convertit István Orosz, care a fondat în 1893 corul bisericii. În 1895 s-a mutat la Cluj, din Oradea, Károly Papp. Acesta a preluat conducerea corului și a lucrat ca predicator și misionar atât în oraș, cât și în zona din jur.³⁴⁰³

Cu un an mai devreme, în aprilie 1894, după 28 de ani în slujba BFBS, Rottmayer a ieșit la pensie. Odată cu pensionarea lui, depozitul de Biblii din Cluj a fost desființat, aprovizionarea colportorilor fiind făcută ulterior de la Budapesta, pe calea ferată.³⁴⁰⁴ Conform fiului său cel mare, Rottmayer a cumpărat o vie la marginea orașului și, fiindcă casa în care locuia era departe, a vândut-o, construindu-și alta lângă vie. Acolo avea și o mică livadă de care s-a ocupat în ultimii ani ai vieții. În primăvara anului 1901, pe când lucra în livadă, a căzut de pe scară, fiind imobilizat la pat în urma acestui accident. În această stare a contractat o pneumonie care i-a fost fatală, murind pe 26 martie 1901.³⁴⁰⁵ Magdolna l-a înmormântat cu adventiștii, fără ca măcar să-i anunțe prietenii și foștii colaboratori baptiști. Aceștia au aflat despre moartea lui abia după înmormântare.³⁴⁰⁶ Rottmayer fost înhumat în secțiunea luterană a Cimitirul Centralⁱⁱⁱ din Cluj.^{iv} Ironic, cuvântul final privind apartenența

ⁱ De menționat totuși faptul că, după mărturia lui Károly Papp, care a colaborat cu cei doi îndeaproape, Cornea nu a ratat nicio ocazie când venea la Cluj de a-l vizita pe Rottmayer. Vezi: Jenő Bányai, „Válasz Pechtol János és Szigeti Jenő megjegyzéseire”, în *Theologiai Szemle*, Új folyam, IX, Nr. 7–8 (1966): 231.

ⁱⁱ Márton Balogh s-a născut pe 21 august 1867 la Földes, ca penultimul copil dintre cei șase ai unei familii de credincioși reformați pioși. În 1881, mama și sora lui cea mare au fost primii din localitate care s-au convertit la baptism, fiind fondatoarele bisericii. După ce și-a terminat stagiul de ucenic la meșterul la care-l dăduseră părinții să învețe meserie, la sfatul familiei s-a mutat la Salonta să-și caute de lucru. Acolo s-a convertit și el, fiind botezat pe 3 iulie 1887 de Mihai Cornea. S-a mutat apoi la Timișoara, unde a lucrat pentru familia pastorului Schlier, activând cu folos în biserică. A fost totodată prieten cu familia Bodoky. De la Timișoara a plecat la Cluj ca să coordoneze incipienta lucrare printre maghiari, jucând un rol esențial în convertirea și implicarea în lucrarea muzicală a lui István Orosz. De la Cluj s-a mutat la Oradea, apoi scurtă vreme a lucrat la Hajdúböszörmény, ca pe 7 mai 1895 să fie ales ca pastor al noii biserici independente din Karcag. A murit pe 20 ianuarie 1912, la câteva zile după ce a predicat profetic la o înmormântare din Geneza 48:21 „Iată, eu am să mor! Dar Dumnezeu va fi cu voi...” [EDCR 2021]. Vezi Csopják, Képek a magyarországi baptista..., 84-87.

ⁱⁱⁱ Numit *Hasengarten* în germană, cu variantele *Házsongárdi* în maghiară și *Hajongard* în limbaj vernacular. Înființat în secolul al XVI-lea, cimitirul se află pe lista monumentelor istorice.

^{iv} În 1967, în mormântul său a fost înhumat cunoscutul pastor baptist maghiar, Károly Papp, iar monumentul original a fost înlocuit cu unul nou. Pe acesta se afla o inscripție, menționând: „Aici odihnește János Rottmayer (1818-1901), pionier baptist, predicator și distribuitor de

confesională a lui Rottmayer a fost dat de publicația seculară „Ellenzék”, din Cluj. Într-un articol din 11 februarie 1902, aceasta l-a descris drept un stâlp al „anabaptismului”.³⁴⁰⁷

Fără a fi precis, recensământul maghiar semnala în 1890, la Cluj, 36 de aconfesionali, 30 în 1900, respectiv 73 în 1910, rubrică unde erau înregistrați de regulă baptiștii și nazarinenii. În realitate, lucrarea bisericii maghiare a crescut impetuos, „Ellenzék” raportând în februarie 1902 că la Cluj erau deja sute de (ana)baptiști. Tot în acel an se titra că în Țara Călatei, șase-opt sate din jurul Huedinului erau parțial baptiste. Clujul a devenit astfel un important centru al misiunii maghiare, o sumedenie de misionari plecând inițial spre Țara Călatei, apoi spre regiuni tot mai îndepărtate. Printre aceștia îi amintim pe Antal Brassóványi, Márton Balogh, András Benkő-Szász, Károly Papp, János Kiss, Miklós Sztolnai, Sándor Mázsa și István Bódis. În mod special s-a remarcat András Benkő-Szász care, în ciuda multor persecuții și chiar întemnițări, a dus mesajul Evangheliei până la Brașov.³⁴⁰⁸

Ca fapt divers, în noiembrie 1898, Clujul a fost gazda renumitului evanghelist britanic, F. W. Baedeker, bun prieten și colaborator al lui Heinrich Meyer, Johann Wieler, Vasile Pașkov și Jakob Hehn. Acesta a avut parte de un program special la Universitate. „Intrarea atât la studenți, cât și la profesori, a fost cu adevărat remarcabilă și sunt sigur că va aduce roadă”, scria acesta două zile mai târziu de la București.³⁴⁰⁹

La patruzeci de ani după stabilirea lui Rottmayer sr la Cluj și la cinci ani de la moartea acestuia, fiul său cel mare, Johann Rottmayer jr, s-a mutat aici de la Viena. Acesta era el însuși în vârstă, tocmai pensionându-se după 38 de ani în slujba BFBS. El a fost angajat la Viena de către Edward Millard cu dublu scop, de a face colportaj și de a face misiune, slujind micii congregații baptiste din capitala Austriei. În 1886 a fost arestat la Bratislava, în urma unui raid în care poliția a surprins oameni îmbulziți în jurul unei case în care nu mai încăpeau, unde se desfășura o întrunire condusă de acesta.³⁴¹⁰ La Cluj a dus o activitate prodigioasă, predicând în biserica locală și implicându-se în turnee misionare atât în Transilvania, cât și în România și în Bulgaria.³⁴¹¹ Rottmayer jr a reprezentat biserica din Cluj la Primul Congres European Baptist, din 1908. Când a început războiul și lucrătorii bisericii au fost trimiși pe front, el i-a suplinit, asumându-și atât predicarea, cât și administrarea bisericii. În 1915 a fost numit de Udvarnoki în comitetul de misiune al Uniunii Maghiare recunoscute. Pe 2 aprilie 1916 a oficiat un botez mare la Cluj, într-un bazin amenajat în curtea bisericii. După război a mediat între cele două grupări,

Biblii.” Mai târziu, în același mormânt au fost înhumați mai mulți membri ai familiei Salamon. Nu știm situația la ora actuală, dar în anul 2011, Kiss Lehel raporta că pe acea poziție a apărut un alt monument impozant, iar numele lui Rottmayer și al lui Papp Károly dispăruseră. Vezi: Kiss Lehel, „A régi követ helyéből elmozdítva találtam”, *Szeretet*, XXII, Nr. 6 (Június 2011): 12.

consiliindu-le în vederea reunificării mișcării baptiste maghiare. A fost implicat în misiune până la finalul vieții sale, survenit în aprilie 1925.³⁴¹² Mulți urmași ai lui Rottmayer trăiesc astăzi, în mod special în Vest. Ca fapt divers, strănepoata lui Attila Csopják și a Mariei Rottmayer, Norine, este soția pastorului prezbiterian american Andrew Craig Brunson (n.1969). Soții Brunson au locuit 25 de ani la Izmir, în Turcia, ca misionari. În octombrie 2016, pastorul Brunson a fost arestat de poliția regimului Erdoğan, fiind acuzat de complicitate cu Fethullah Gülen.³⁴¹³ Brunson a fost eliberat abia în octombrie 2018, în urma unor presiuni diplomatice semnificative ale guvernului SUA.^v

Oradea

Recensământul maghiar semnală 43 de aconfesionali în 1890, 53 în 1900, respectiv 175 în 1910, la această rubrică fiind înregistrați de regulă bapțiștii și nazarinenii. La solicitarea lui Cornea, în 1894 s-a mutat la Oradea István Orosz pentru a forma corul bisericii. În același an a fost cumpărată o a doua casă de rugăciune, pe strada Clujului. Orosz a dus o lucrare muzicală impresionantă, înființând coruri și orchestre în toată regiunea, aducând slujirea muzicală din bisericile maghiare la un nivel net superior. În al doilea an de funcționare al Seminarului din Budapesta, între 1907/1908, el a fost invitat acolo să predea muzica. Emigrarea lui în mai 1908 la Cleveland, SUA, a fost o pierdere mare pentru biserica orădeană. Cu trecerea anilor, Oradea s-a vădit un izvor de misionari care au pășit pe urmele lui Cornea. În același timp, bapțiștii orădeni s-au divizat pe tema subiectului recunoașterii, o parte rămânându-le fideli lui Cornea și Meyer, dar cei mai mulți asociindu-se cu Balogh și Udvarnoki. Afectat profund de situație, Cornea s-a mutat la Diosig.³⁴¹⁴ Acest lucru s-a produs după afirmarea ca lider a lui Gyula Darabont (1874-1966). Născut la Oradea pe 27 august 1874 într-o familie mixtă, tatăl romano-catolic iar mama reformată, Gyula a crescut educat fiind în religia tatălui. Remarcat de preotul paroh, acesta ar fi dorit ca Gyula să fie trimis la un institut pe spezele bisericii, ca să devină la final preot. Având propriile nemulțumiri cu privire la abundența ceremonialurilor din biserică, tatăl său a declinat politicos oferta, afirmând că fiul său îi va călca pe urme în meserie. Încă de prin 1886 circulau zvonuri că o nouă religie se răspândește prin oraș. În același an, mama lui a cumpărat un Nou Testament de la un colporteur, din care se citea serile în familie, fără a se înțelege prea mult. În 1890, o credincioasă baptistă, Andrásné Vanyoczki, s-a mutat pe strada lor, găzduind întruniri duminicale în casa ei, la care participau frecvent mama și sora lui, uneori chiar și tatăl său. Gyula, care devenise între timp calfă la croitorie, nici nu voia să audă

^v Pentru istoria lui Brunson, vezi lucrarea autobiografică: Andrew Brunson, *God's Hostage: A True Story of Persecution, Imprisonment, and Perseverance* (Grand Rapids: Baker Publishing Group, 2019).

de credincioși, fiind necăjit că mulți deja asociau familia lor cu baptiștii. Între timp, în casa lor se țineau întruniri conduse de Imre Boros, dar el refuza să participe. În acea perioadă a plecat de acasă și s-a înconjurat de un anturaj rău, însă rugăciunile mamei lui îl urmăreau și nu-i dădeau pace. În cele din urmă, a venit la biserică în 1892 și nu a mai plecat de acolo. În vara aceluiași an a fost botezat de Mihai Cornea. A devenit un lucrător important al baptiștilor maghiari și un iubitor al misiunii printre români. A lucrat pentru o perioadă scurtă de timp la Cluj și a fost implicat în inițierea bisericilor din Huedin, Mera, Copșa Mare și Copșa Mică. Un om policalificat și cu foarte multă energie creativă, Darabont s-a implicat ca organist, ca învățător de Școală Duminicală și ca predicator în biserica din Oradea. A fost ales ca diacon al acesteia în 1898, respectiv ca pastor în 1901.³⁴¹⁵ În decembrie 1905, Darabont a fost cel care a organizat Comunitatea Baptistă din Oradea, devenind liderul acesteia, organizație care s-a afiliat Uniunii Baptiste „recunoscute”. În urma acestui pas, Cornea s-a despărțit de el, mutându-se la Diosig în ianuarie 1906.³⁴¹⁶ Comunitatea de Oradea era întinsă la vest până la Tisa, cuprinzând practic toată Transilvania, inclusiv Ținutul Secuiesc. Ea mai era numită și Comunitatea de Transilvania. Din aceasta făceau parte și bisericile din Huedin, Sâncraiu și Cluj. Bisericile din cercul Salonta, precum și destule biserici din Bihor au rămas membre ale Comunității Baptiste Libere, „nerecunoscută”. Bisericile din Arad și Copșa Mică au încercat să rămână neutre, păstrând relații bune cu ambele grupări. Între cele două tabere a fost o alienare profundă până în 1921, neexistând multă vreme relații de părtășie.³⁴¹⁷ Darabont i-a fost prieten apropiat și un bun colaborator lui Lajos Balogh, pastorul din Hajdúböszörmény. Îl ajuta în multe feluri, inclusiv croindu-i costumele. Vizita adesea biserica lui Balogh, fiind un vorbitor obișnuit la amvonul acesteia. Cei doi au făcut mereu, împreună, planuri de lucrare. Când Balogh a murit în 1919, Darabont s-a dus imediat la Hajdúböszörmény pentru a fi alături de biserică și de familia îndoliată.³⁴¹⁸ După Trianon a rămas liderul baptiștilor maghiari din România Mare, implicându-se în organizarea acestora, cât și în activitatea publicistică și editorială a lor. Împreună cu cumnatul său s-a implicat în lansarea de publicații, a înființat o bibliotecă și o tipografie la Oradea.³⁴¹⁹

Țara Călatei

Numită de maghiari *Kalotaszeg*, aceasta este o regiune etnografică care cuprinde partea vestică a județului Cluj și extremitatea sudică a județului Sălaj. Practic, regiunea este dispusă în văile dintre Cluj-Napoca și Huedin. Primul pionier baptist al zonei a fost colportorul Antal Brassóványi. Conform publicației „Ellenzék”, acesta a distribuit intens Biblii în regiune. Prima biserică maghiară a fost formată în micul sat **Domoșu**, în care, în 1890, dintre

cei 364 de locuitori, 266 erau de etnie maghiară, restul fiind români. Nu se cunoaște exact anul fondării, biserica stingându-se de mult. Lucrarea de aici a fost ajutată de Mihai Cornea, cel care a botezat primii credincioși. Vorbind despre această biserică în jurul anului 1900, Udvarnoki menționa că în primii zece ani aproape toți locuitorii din sat fuseseră convertiți, deci și cei români. În 1960 mai erau doar nouă credincioși³⁴²⁰ aflați în grija lui Francisc Vincze. György Székely, un maghiar de origine din **Huedin**, a fost botezat la Oradea. În 1890, acesta a luat decizia de a se întoarce în localitatea natală, Huedinul având pe atunci 3666 de locuitori, dintre care 255 români și 3177 maghiari. Pe 21 octombrie 1891, Cornea a botezat o a doua persoană din Huedin. În primii ani, aceștia participau la întrunirile bisericii din Domoșu dar, din 1894, după ce s-a mai botezat un grup, a fost formată biserica din Huedin. Statistica Uniunii³⁴²¹ afirmă că biserica din Huedin a fost fondată în 1895. Au urmat și alte botezuri, în 1897 existând 22 de membri. Începând cu anul 1898 s-a produs o adevărată trezire spirituală în Țara Călatei, biserica din Huedin ajungând la aproape o sută de membri în 1908, an când a fost construită casa de rugăciune. Despre această trezire raporta Balázs Bódis în „Békehírnök” în 1896 și 1897. Au rezultat noi biserici în Zam^{vi} – 1897, Sâncraiu^{vii} – 1898, Călățele – 1898, Bica – 1900, Bicălatu – 1897, Călata – 1898, Poieni – 1898, Ciucea – 1898, Văleni^{viii} – 1898, Izvorul Crișului – 1901, Aghireșu^{ix} – 1901,

^{vi} În 1900, satul Zam avea 740 de locuitori, dintre care români 112 și maghiari 627. Satul a fost comasat după 1960 cu Sâncraiu, al cărui nume l-a preluat. Colocvial, cele două mai sunt numite Zam-Sâncrai. Recensământul din 1930 a găsit 18 bapțiști, iar cel din 1941 raporta 33.

^{vii} Sat de reședință al comunei omonime, Sâncraiu avea 838 de locuitori în 1900, dintre care români 207 și maghiari 631. În 2011, satul avea 1073 de locuitori. Lucrarea din Sâncraiu a fost destul de mare. În 1910, recensământul semnală 16 bapțiști. Pe 17 iunie 1928, Ioan Gabor și Ioan Maier au botezat aici douăsprezece persoane. A cântat corul din Gârbău. Recensământul din 1930 raporta 29 de bapțiști, iar cel din 1941 a găsit 32. În 1960, Francisc P. Bălint, responsabilul bisericii, raporta 68 de membri cu aparținători. La scrierea acestei lucrări, biserica din Sâncraiu era slujită de pastorul Lajos Oláh din Huedin. Vezi: „Știri din lumea religioasă”, *FM*, Anul IX, Nr. 14 (15 VII 1928): 7. AUBCBR, Dosar 29/1941-1961, f.n., „Tabel nominal cu comitetele BCB din Comunitatea Maghiară, Reg. Cluj, 1960”.

^{viii} Sat din comuna Călățele, Văleni avea 1148 de locuitori în 1910, dintre care români 421, respectiv maghiari 706. Un secol mai târziu erau doar 300 de locuitori. Statistica Uniunii confirmă fondarea bisericii din Văleni în 1898. Recensământul maghiar din 1910 semnală șase bapțiști, iar cel din 1930 raporta 33. Biserica a păstrat un *low profile*, având paisprezece membri în 1947, respectiv șaisprezece în 1967. La scrierea acestei lucrări, biserica din Văleni era slujită de pastorul Lajos Oláh din Huedin. Vezi: AUBCBR, Dosar: Evoluția bisericilor baptiste 1944-1989, „Situația statistică a bisericilor din Cluj”.

^{ix} În anul 1900, Aghireșu, sat de reședință al comunei omonime, avea 1426 de locuitori, dintre care români 803 și maghiari 604. În 2011 erau 1447 de locuitori. În Aghireșu s-au fondat practic două biserici, una maghiară și una română, amândouă trasându-și începuturile în 1901. Biserica maghiară a păstrat un *low profile*, raportând unsprezece membri în 1960. Aceștia erau în grija lui Gheorghe Székely, biserica fiind filială a celei din Macău. Vezi: AUBCBR, Dosar 29/1941-1961, f.n., „Tabel nominal cu comitetele BCB din Comunitatea Maghiară, Reg. Cluj, 1960”.

Tetișu – 1898, Jebuc – 1901, Băbeni – 1900 și Almașu – 1901, ultimele patru fiind în prezent în județul Sălaj. Între 1894 și 1902, toate bisericile din Țara Călatei au fost în grija pastorală a lui Mihály Végh din Bihor. La misiunea din zonă au contribuit Imre Boros, Balázs Bódis, Imre Kozma, Lajos V. Nagy (1862-1952), Sándor Sorbán din Bihor și, câteodată, András Udvarnoki din Budapesta. Dezvoltându-se lucrarea, în 1902 a fost înființat cercul bisericesc Huedin cu cincisprezece biserici și puncte de misiune, al cărui lucrător a fost numit Imre Kozma.³⁴²²

În anul 1920, la Huedin lucra S. Steinmetz, acesta participând împreună cu alți lucrători maghiari la Conferința de la Curtici, din 29 iunie 1920, ocazionată de vizita lui Rista Igrișan.³⁴²³ Recensământul din 1930 semnală 82 de baptiști. Între 1946-1949, biserica a fost slujită de Dezideriu Szilágyi. În timp, biserica din Huedin și-a mai pierdut din anvergură, având cincizeci de membri și șaptesprezece aparținători în ianuarie 1950 când era slujită de predicatorul György Vincze.³⁴²⁴ Același pastor slujea și zece ani mai târziu, când biserica raporta 42 de membri.³⁴²⁵ Numărul acestora a crescut până la 64 în 1967.³⁴²⁶ La data scrierii acestei lucrări, biserica din Huedin este slujită de Lajos Oláh, împreună cu cele din Sâncraiu și Văleni.

Încă din perioada interbelică s-au convertit și români la Huedin, astfel că în biserică existau programe în ambele limbi. După 1940, acestea au încetat, fiind reluate abia după 1953. Numărul românilor a rămas mic și din cauză că mulți au trecut la penticostali. Abia în 1990 grupul românilor s-a constituit în congregație separată, dar nu a crescut foarte mult.³⁴²⁷ În 1998, Comunitatea de Cluj l-a angajat pe Emanoil Căprar (1957-2020) ca pastor pentru biserica din Huedin și cele din jur. Lucrarea a primit un imbold odată cu botezul a nouă persoane oficiat de Gheorghe Capotă și Emanoil Căprar pe 30 iulie 2006. Cu acea ocazie a predicat Teodor Mihoc din Jibou.³⁴²⁸ Pastorul Căprar a murit la spitalul din Cluj, în timpul pandemiei Covid19, pe 5 decembrie 2020.

Primii misionari la **Căpușu Mic** au ajuns în 1893, însoțiți de un cor, probabil cel din Cluj, își amintește János Vincze Palkó* (1885-1966), care avea opt ani pe atunci. Dintre cei 999 de locuitori ai satului în anul 1890, români erau 478 și maghiari 510. În 1894 au început întrunirile regulate, iar pe 10 iunie 1895, Cornea i-a botezat pe cei șapte membri fondatori ai bisericii. Lucrarea a crescut an de an, printre cei nouă botezați de Cornea în 1899 aflându-se și János Vincze Palkó. Alte trei botezuri a oficiat Cornea în 1900. De-a lungul anilor de început, biserica a fost vizitată frecvent de Mihály Végh și de alți

* S-a născut pe 13 aprilie 1885 la Căpușu Mic și a fost botezat la doar paisprezece ani, pe 13 august 1899. Palkó s-a implicat de tânăr în predicare și, în 1909, a format corul bisericii. În 1910 a fost ales ca misionar pentru filialele bisericii din Căpușu Mic. A fost ordonat ca prezbiter pe 27 decembrie 1918. Palkó a slujit biserica locală vreme de aproape patruzeci de ani, între 1942-1945 coordonând construcția unei clădiri mai mari pentru biserică. Și-a încurajat mereu credincioșii să facă misiune în Țara Călatei. A murit pe 29 octombrie 1966. Vezi: Kiss și Borzási, 230-231.

misionari. Casa de rugăciune a fost construită în 1902. Recensământul din 1900 semnala 39 de bapțiști în sat. În bazinul de botez amenajat în fața bisericii prin captarea unei ape, Cornea a oficiat unele dintre cele mai semnificative botezuri din Țara Călatei. Astfel, pe 2 mai 1909 a avut loc un botez cu 48 de persoane³⁴²⁹ din Bădeni, Bedeciu, Băgara, Gilău, Dumbrava, Păniceni, Petrești și Luna de Sus. În 1910 a urmat alt botez cu 43 de persoane, iar în 1911 unul cu 55. Acestea două³⁴³⁰ au fost simetrice, fiecare având loc în ziua de Rusalii, la un an distanță. În 1915, biserica avea deja 150 de membri. Din această biserică s-au ridicat lucrători precum György Vincze Palkó, János Vincze Palkó, János Rácz, János Szász, János Jászoly și György Faragó, care au contribuit la fondarea bisericilor din împrejurimi, precum: Căpușu Mare, Gilău, Bedeciu, Dretea, Mănăstireni, Păniceni, Dumbrava și Mera.³⁴³¹ Dacă recensământul din 1930 semnala doar 76 de bapțiști, cel din 1941 raporta 179. Biserica s-a menținut în timp, raportând 156 de membri și 60 de aparținători la 1 ianuarie 1950, când îl avea ca predicator pe János Vincze Palkó.³⁴³² Zece ani mai târziu, cu János Vincze Peti ca pastor și János Vincze Palkó ca diacon, biserica raporta 172 de membri.³⁴³³ Anvergura lucrării s-a păstrat și, conform datelor OCI, biserica avea 143 de membri în anul 2010. La data scrierii acestei lucrări, biserica din Căpușu Mic și filiala sa din Macău erau slujite de Lajos Oláh.

Sat din comuna Aghireșu, **Macău** avea 1227 de locuitori în 1890. Doar 66 erau români, restul fiind maghiari. În anul 2011, satul avea 640 de locuitori. Lucrarea a fost inițiată în 1894 de Mihai Cornea, cu implicarea bapțiștilor din Cluj și, probabil, din Huedin. Cu primele două botezuri din 1895 au fost puse bazele bisericii. Unul dintre acestea a fost oficiat de Cornea chiar în Macău. Evenimentul a stârnit un mare interes în sat, dar și persecuții. Prin implicarea constantă a lui Cornea, a lui Mihály Végh și a lui Udvarnoki, numărul membrilor și al botezurilor a crescut, astfel că în 1899-1900 a fost construită casa de rugăciune, prima din Țara Călatei. Inaugurarea acesteia a avut loc pe 16 septembrie 1900, când a cântat pentru prima dată corul din Macău, dirijat de Ferenc Gál Miklós. În următorul deceniu, aceasta a fost cea mai mare biserică și cel mai important centru misionar din Țara Călatei. Aici s-a convertit, fiind botezat în 1898, Nicolae Pop. Acesta a devenit cel mai de seamă predicator al românilor și maghiarilor din Țara Călatei, lucrarea sa vizând și multe alte părți ale Transilvaniei. Între 1902 și 1920, Imre Kozma a fost predicatorul bisericilor din Țara Călatei, în Macău activând ca slujitori János K. Minyóka, János B. Pete, Ferenc Piskóci și János Fodor. Deși lucrarea din regiune a fost inițiată de Mihai Cornea, Udvarnoki s-a implicat tot mai mult, organizând întruniri și oficiind botezuri. Ca urmare, pe 19 noiembrie 1904 a avut loc la Macău întrunirea de fondare a Comunității Baptiste independente din Transilvania. Procesul s-a finalizat la Cluj pe 27 noiembrie, cu alegerea lui Károly Papp ca președinte, János Kiss ca secretar, iar János B. Pete și János Minyóka, din Macău, ca membri ai comitetului. Cu toate acestea,

Îl mai găsim pe Cornea oficiind un botez³⁴³⁴ cu cinci persoane la Macău, pe 5 iunie 1911. Macău a devenit centrul zonal al misiunii maghiare sub conducerea lui Imre Kozma, în timp ce Gârbău a devenit centrul zonal al misiunii române, avându-l în frunte pe Nicolae Pop. Din aceste două centre misionare au fost fondate biserici maghiare la Mera – 1897 și Băgara^{xi} – 1900. Biserici mixte au fost formate la Dumbrava – 1899, Chinteni – 1905, Baci – 1907, Turea, Măcicașu – 1910, Mărtinești – 1910, Deușu – 1910, Dezmir^{xii} – 1908 și Cojocna – 1908. Biserici românești au luat ființă la Aghireșu – 1901, Topa Mică – 1901, Vechea – 1904, Nădășelu, Stoboru [jud. Sălaj] – 1905, Corușu – 1908, Apahida – 1910, Sebeș [jud. Alba] – 1908 și Jucu – 1910.³⁴³⁵ În timp, biserica din Macău și-a pierdut din anvergură, recensământul din 1941 semnalând 24 de baptiști în sat. Biserica raporta 27 de membri și aparținători în 1951, când făcea parte dintr-un cerc mare slujit de Francisc Deneș.³⁴³⁶ În 1960, predicatorul Mihai Vér raporta 25 de membri,³⁴³⁷ iar în 1967 s-au raportat 27 de membri. La data scrierii acestei lucrări, Macău era filială a bisericii din Căpușu Mic, fiind slujită de Lajos Oláh.

Mai aproape de Cluj a fost biserica din **Luna de Sus**, azi parte a comunei Florești. În anul 1890, dintre cei 1464 locuitori, 473 erau români și 887 maghiari. Lucrarea a fost inițiată de baptiștii din Cluj în 1894, iar în anul următor, Cornea a botezat trei femei. Ulterior s-au convertit și bărbați, biserica crescând considerabil în următoarele decenii. Bisericile din Mera și Luna de Sus, precum și alte câteva biserici din zona Clujului, au aparținut de Comunitatea Baptistă nerecunoscută. Acestea au fost vizitate de lucrătorii districtuali Zsigmond Alaffy și Miklós Sztolnai. Conferințele majore au fost organizate la Căpușu Mic. Nicolae Pop și bisericile românești au fost parte a aceleiași Comunități nerecunoscute. Cele mai semnificative botezuri din Țara Călatei s-au desfășurat în anii dinainte de 1914. În acea vreme, Cornea a predicat și oficiat botezuri în fața unor mulțimi de până la două mii de spectatori.³⁴³⁸ Recensământul din 1910 semnala 31 de baptiști în sat, iar cel din

^{xi} Sat din comuna Aghireșu, Băgara avea 545 de locuitori în 1900, dintre care doar 25 de români, restul fiind maghiari. În anul 2011 satul avea 401 de locuitori. Biserica maghiară din Băgara a fost una relativ mică. În 1960 avea doar cinci membri slujiți de Janos Kalló și funcționa ca filială a celei din Macău. Vezi: AUBCBR, Dosar 29/1941-1961, f.n., „Tabel nominal cu comitetele BCB din Comunitatea Maghiară, Reg. Cluj, 1960”.

^{xii} La Deușu și Dezmir, bisericile au devenit românești în timp. Sat din comuna Chinteni, Deușu avea 437 de locuitori în 1900, dintre care români 375 și maghiari 46. În 2011 mai erau 269 de locuitori. La recensământ s-au semnalat zece baptiști în 1910, respectiv 28 în 1930. În 1960, Deușu avea 20 de membri în grija diaconului ordonat Gavrilă Oltean, în timp ce biserica din Dezmir avea 34 de membri și era slujită de Ștefan Neș. Dezmir e un sat din comuna Apahida, cu 813 locuitori în 1900, dintre care români 774. În anul 2011, satul avea 1515 locuitori. Biserica din Dezmir avea 43 de membri în 1992. Vezi: AUBCBR, Dosar 29/1941-1961, f.n., „Tabel nominal cu comitetele BCB Române din Regiunea Cluj, 1960”. AUBCBR, Dosar: Evoluția bisericilor baptiste 1944-1989, „Situația statistică a bisericilor din Cluj”.

1930 raporta 50. Biserica din Luna de Sus avea 86 de membri și aparținători în anul 1951, când făcea parte dintr-un cerc amplu slujit de pastorul Francisc Deneș.³⁴³⁹ În 1960, lider al bisericii era Ioan Căpușan, acesta raportând 70 de membri.³⁴⁴⁰ Similar, în 1967 se raportau 79 de membri.³⁴⁴¹ Lucrarea a rezistat epocii comuniste și, conform datelor OCI, în anul 2010 biserica avea 96 de membri. La data scrierii acestei lucrări, biserica din Luna de Sus și filiala sa de la Mera erau slujite de Pál Borzási.

Sat din comuna Baci, **Mera** avea 1268 de locuitori în anul 1900, dintre care 1073 erau maghiari. În anul 2011, satul avea 1387 de locuitori. Băptismul a ajuns aici de la Macău, biserica fiind înființată prin 1897.³⁴⁴² Statistica Uniunii datează fondarea bisericii în 1892, dar pe atunci nu începuse nici la Macău lucrarea.³⁴⁴³ În Mera a lucrat Mihai Cornea, în special în prima decadă a secolului XX. Pe 28 mai 1904, Cornea a oficiat aici un botez cu persoane din localitate și din Baci, Luna de Sus, Căpușu Mic, Gârbău, Băgara, Topa Mică, Berindu și Vechea. Pe 5 iunie 1911, Cornea a revenit la Mera pentru a oficia un alt botez.³⁴⁴⁴ Recensământul din 1930 semnala 25 de bapțiști în sat. Biserica raporta 46 de membri și unsprezece aparținători în ianuarie 1950, când era slujită de predicatorul Ioan Both.³⁴⁴⁵ Același predicator raporta 42 de membri în 1960.³⁴⁴⁶ Șapte ani mai târziu erau 36 de membri.³⁴⁴⁷ La data scrierii acestei lucrări, biserica din Mera era filială a celei din Luna de Sus, cele două fiind slujite de Pál Borzási.

Valea Barcăului

Areal socio-etnografic aparte, determinat de meandrele râului Barcău, unde vreme de secole maghiarii și românii au locuit împreună, zona a furnizat un teren foarte fertil pentru misionarii bapțiști. Calea ferată paralelă cu meandrele Barcăului, de la Marghita și până la Șimleu Silvaniei, a fost realizată la intersecția secolelor XIX-XX. La construcția acesteia s-au angajat unii muncitori bapțiști bihoreni, făcând în paralel și misiune printre localnici. Mărturia lor, probată de o viață schimbată, a făcut impresie puternică. Imre Kiss, din Bihor, a fost cel care a demarat, în 1898, lucrarea de pe Valea Barcăului, predicând Evanghelia în Valcău de Jos și în Crasna. Ulterior, l-a implicat și pe Imre Kozma (n.1848) în această lucrare. Într-o asemenea călătorie, misionarii au fost arestați și duși la Marghita, unde au fost închiși patru zile. În prima zi n-au primit nici apă, nici mâncare.³⁴⁴⁸ Gábor Szilágyi (n.1867) a fost trimis aici de la Diosig pentru a face misiune. A mers din sat în sat, împărțind tractate și invitații, iar seara predica la întrunirile organizate tot de el. Conform lui Csoják, mai peste tot unde a lucrat el au apărut biserici noi.³⁴⁴⁹

Pe Valea Barcăului au mai făcut misiune Sándor Szóke din Sâniob, Lajos V. Nagy din Bihor, Antal Cseke din Oșorhei și Zsigmond Alaffy din Sântimreu. Pentru a fi eficient în misiune, Mihály Széll s-a mutat din Șișterea,

Bihor, la Bozieș în Sălaj. Similar, Bálint Kerekes s-a mutat din Roșiori, Bihor, la Ip, István Számsoni din Sântimreu s-a mutat la Șimleu Silvaniei, iar Imre Kiss s-a mutat din Episcopia Bihor la Suplacu de Barcău. Impulsul misionar a venit dinspre Diosig, care era centrul coordonator al lucrării din Sălaj. Astfel au luat ființă biserici în localitățile Sântimreu, Sâniob, Marghita, Abrămuș, Almașu Mare, Balc și Suplacu de Barcău din Bihor, respectiv Șumal, Leșmir, Ip, Zăuan, Nușfalău, Boghiș, Bozieș și Valcău de Jos din Sălaj. Lucrând cu misionarii amintiți, Mihai Cornea a fost extrem de eficient în această zonă.³⁴⁵⁰

Cu 2506 locuitori în 1900, dintre care 2355 erau maghiari, respectiv cu 1741 de locuitori în anul 2011, **Camăr** a fost și este un sat important. Aici a fost unul dintre centrele importante ale baptiștilor maghiari transilvăneni, lucrarea fiind declanșată prin 1896, datorită lui Sámuel Szabó, primarul din Vișoara, conform lui Kiss și Borzási, sau a lui János Szabó, conform lui Mészáros. În perioada Crăciunului din 1896, au început a fi organizate întruniri regulate în casa lui József Gergely. Credincioșii de aici au fost vizitați frecvent de lucrători din Vișoara și din alte localități bihorene. Dintre aceștia îi amintim pe Lajos V. Nagy, Imre Kiss, Imre Kozma și Mihály Végh. Acesta din urmă a botezat pe 12 iunie 1899 primii doi membri. Alte unsprezece persoane au fost botezate de Végh, în apa Barcăului, pe 14 iunie 1900, la Suplacu de Barcău. Dintre aceștia s-au ridicat trei pionieri ai mișcării baptiste din zonă: Imre Oláh, András Budányi și András Szekrényes. Din 1902, conducerea lucrării din Camăr și din întregul Sălaj a fost preluată de Mihai Cornea. Au urmat alte botezuri semnificative. Între timp, cei trei pomeniți mai sus, Oláh, Budányi și Szekrényes s-au conectat cu pionierii baptiști din Bihor, implicându-se, la rândul lor, în misiunea din Sălaj. În 1905, biserica din Camăr avea 53 de membri, cu aparținători fiind peste o sută de persoane.³⁴⁵¹ În acel an a fost înființat aici primul cor baptist maghiar din Sălaj, probabil de către József Makkai. Conducerea acestui cor i-a fost încredințată lui András Szabó.³⁴⁵² În 1908 a fost finalizată o clădire spațioasă pentru biserică, pe un teren achiziționat cu doi ani mai devreme. Aceasta a fost prima clădire de biserică din Sălaj. În anii care au urmat, pionierii baptiști din Camăr au făcut intensiv misiune în lunile de toamnă și iarnă, mergând aproape pretutindeni în Sălaj cu Evanghelia.³⁴⁵³ Recensământul din 1930 a găsit 212 baptiști în Camăr. În a doua parte a perioadei interbelice s-a implicat în lucrare Ladislau [Vasile] Bálint, care a slujit aici câteva decenii.^{xiii} Lucrarea a crescut constant, la 1 ianuarie 1950 biserica raportând 232 de membri și 79 de aparținători.³⁴⁵⁴

^{xiii} Născut pe 11 aprilie 1895 la Camăr în familia lui Andrei și Susana Bálint, acesta s-a căsătorit pe 20 aprilie 1920 cu Elisabeta. A fost botezat în 1927 la Ip, de Valentin Kerekes. S-a implicat în slujire ca predicator neordinat, dar în 1949 a fost ordinar la Camăr de o comisie condusă de István Kulcsár. Pe lângă biserica din Camăr a slujit-o și pe cea din Boianu Mare. Vezi: AUBCBR, Dosar 98/1949, f. 31, „Evidența datelor lui Bálint Ladislau, IX 1951”. AUBCBR, Dosar 100/1949, f.n., „Evidența datelor lui Bálint Vasile, 8 VII 1949”.

Zece ani mai târziu, predicatorul local Pál Gergely raporta 233 de membri.³⁴⁵⁵ În acea perioadă a început o lucrare de trezire în biserică, care a cuprins întreaga regiune. Aceasta a fost declanșată de convertirea dramatică, pe 15 martie 1956, a lui Károly Nagy din Tarcea, un om care a avut probleme serioase cu alcoolul și care a devenit membru al bisericii din Camăr. Trezirea s-a întins la Crasna, Pericei, Nușfalău, Borla, respectiv alte biserici din Sălaj, depășind în cele din urmă granițele județului. Sesizând creșterea bisericilor, autoritățile au luat măsuri. În 1964, Pál Gergely (tatăl), Károly Nagy și Ferenc Kulcsár au fost arestați și interogați. Ultimii doi au fost condamnați. În 1965, László Kiss, tânărul pastor din Nușfalău, a fost suspendat din serviciul pastoral. În același an și Miklós Hajas din Pericei a fost hărțuit. În 1967, László Kiss și Mihály Kulcsár au fost condamnați la mai multe luni de închisoare. Însă bisericile s-au umplut de oameni.³⁴⁵⁶ Pe 21 noiembrie 1958 a fost ordonat ca pastor Emeric Für.^{xiv} Acesta a avut în responsabilitate un cerc conținând bisericile maghiare din Camăr, Tarcea, Galoșpetreu, Cheț, Pir, Andrid, Sălacea și Otomani. Biserica din Camăr a fost demolată în anul 2012, când a fost construită o clădire mult mai mare și modernă.³⁴⁵⁷ Conform datelor OCI, în anul 2010 biserica avea 182 de membri. Împreună cu filiala din Leșmir, la data scrierii acestei lucrări, biserica din Camăr era slujită de Félix Pardi.

Sat de reședință al comunei cu același nume, **Suplacu de Barcău** avea 1918 locuitori în 1900, dintre care români erau 316, iar maghiari 1585. În anul 2011, satul avea 2377 de locuitori. Conform statisticii Uniunii, biserica a fost fondată în 1898.³⁴⁵⁸ Se pare însă că a fost puțin mai târziu. Mutat aici în 1899, Imre Kiss a început să organizeze întruniri acasă la el. Rezultatele lucrării nu au întârziat, atât Mihai Cornea, cât și Mihály Végh, respectiv Sándor Szabó oficiind aici botezuri în aer liber. Primii opt credincioși au fost botezați de Végh pe 14 iunie 1900. Pe 30 septembrie, în același an, Sándor Szabó a botezat alte douăzeci de persoane. Biserica a crescut rapid, după trei ani înființându-se fanfara. Aceasta a fost o atracție suplimentară la botezurile din aer liber de-a lungul Văii Barcăului. Biserica din Suplacu de Barcău a devenit un centru misionar, contribuind decisiv la fondarea altor biserici precum cele din Ip și Almașu Mare în 1903, cea din Leșmir^{xv} în 1904, cea din Șumal în 1910 sau

^{xiv} Născut pe 18 iulie 1917 la Tarcea, în familia lui Iosif și Rozalia Für, acesta a absolvit șapte clase și s-a botezat pe 12 iunie 1937. Pe 9 iunie 1948 s-a căsătorit cu Aurica. Vezi: AUBCBR, Dosar 101/1949, f.n., „Fișa personală Für Emeric, 8 IV 1960”.

^{xv} Sat din comuna Marca, Leșmir avea 369 de locuitori în 1900, dintre care români 75 și maghiari 294. În anul 2011, satul avea 425 de locuitori. Statistica din 1908 arată că biserica se întrunea într-o casă închiriată. Recensământul din 1910 indica cinci bapțiști în sat, cel din 1930 raporta 19, iar în 1941 au fost semnați 25. Cu un profil mic, din 1932, biserica din Leșmir a fost slujită împreună cu alte câteva biserici de Francisc Ozsváth din Nușfalău. Acesta raporta la 1 ianuarie 1950, pentru Leșmir, 26 de membri. Lucrarea a progresat și, zece ani mai târziu, predicatorul Emeric Borzási raporta 52 de membri. Din 1960, în cadrul cercului pastoral Nușfalău, biserica din Leșmir a fost slujită de Vasile [Ladislau] Kiss. La ora scrierii acestei lucrări, biserica din

cea din Marca.³⁴⁵⁹ Deși datele sunt imprecise, recensămintele ne arată progresia baptiștilor din sat. În 1910 sunt semnați paisprezece, apoi 39 în 1930, respectiv 83 în 1941. Vreme de mai multe decenii, biserica a făcut parte din cercul slujit de Károly Szabó, fiul lui Sándor. Sub conducerea acestuia, în 1941 biserica raporta 56 de membri,³⁴⁶⁰ respectiv 63 de membri în 1951.³⁴⁶¹ Un deceniu mai târziu, predicatorul Emeric Kólya raporta 42 de membri.³⁴⁶² Biserica a crescut iarăși la 54 de membri în 1967.³⁴⁶³ Conform datelor OCI, în anul 2010 erau 65 de membri. Împreună cu bisericile din Ip și Zăuan, la data scrierii acestei lucrări, biserica din Suplacu de Barcău era slujită de Csaba Fekete.

Sat de reședință al comunei cu același nume, **Ip** avea 1291 de locuitori în anul 1900, dintre care români erau 383, iar maghiari 906. În 2011, satul avea 1626 de locuitori. La Ip, Cornea a oficiat primul botez pe 5 septembrie 1903, urmat de altul la scurt timp, pe 30 septembrie, în același an. Biserica din Ip a fost adesea vizitată de misionari care mergeau la Camăr. Dintre aceștia, Bálint Kerekes s-a mutat aici din Roșiori, Bihor, în 1911, preluând conducerea spirituală a bisericii. Lucrarea a crescut susținut. Dacă recensământul din 1910 semnala 20 de baptiști în sat, cel din 1930 raporta 113. Din 1932, biserica din Ip a fost slujită împreună cu cele din Zăuan și Leșmir de Francisc Ozsváth din Nușfalău. Născut pe 2 septembrie 1881, acesta a emigrat în America, unde s-a convertit și a fost botezat în 1917. Revenit în țară, a fost ordonat în 1932 la Nușfalău pentru cele trei biserici.³⁴⁶⁴ Sub conducerea lui, la 1 ianuarie 1950 biserica din Ip raporta 84 de membri, cea din Leșmir 26, iar cea din Zăuan doisprezece.³⁴⁶⁵ Lucrarea din Ip a progresat, predicatorul Iuliu Gáti raportând 95 de membri zece ani mai târziu.³⁴⁶⁶ Conform datelor OCI, biserica avea 91 de membri în anul 2010. Împreună cu bisericile din Suplacu de Barcău și Zăuan, la data scrierii acestei lucrări, biserica din Ip era slujită de Csaba Fekete.

Sălajul a fost cea mai fructuoasă zonă a misiunii lui Cornea în rândul maghiarilor, până astăzi acest județ rămânând bastionul baptiștilor maghiari din România, având un adevărat centru la **Nușfalău**. Sat de reședință al comunei cu același nume, acesta avea 2165 de locuitori în 1900, dintre care 271 erau români și 1889 maghiari. În anul 2011, satul avea 3214 locuitori. Primii misionari au fost lucrătorii de la construcția căii ferate. Aceștia au fost îndrumați spre o femeie evlavioasă, Sára Székely, care i-a primit bine. Ea a fost prima convertită din sat, fiind botezată de Cornea la Camăr, în 1902. Fiul ei, László [Vasile] Szabó^{xvi} (1881-1966), a fost botezat pe 5 septembrie

Leșmir era slujită de Félix Pardi, din Camăr. Vezi: *Magyarországi Baptisták Statisztikája 1908. Évről*, 16. AUBCBR, Dosar 115/1949-1950, f.n., „Situația statistică centralizatoare a bisericilor aparținătoare”. AUBCBR, Dosar 29/1941-1961, f.n., „Tabel al comitetelor BCB din Comunitatea Baptistă Maghiară, Regionala Oradea, 1960”.

^{xvi} Născut la Nușfalău pe 23 octombrie 1881, în familia lui István și Sára Szabó, acesta a absolvit școala primară din sat. A debutat ca misionar pe Valea Barcăului la un an de la botez, fiind

1903 de Cornea, la Ip. Acesta a devenit misionar și predicator. Consolidată de misionari din Bihor și din Camăr, lucrarea din Nușfalău s-a dezvoltat repede, în ciuda faptului că a fost confruntată cu persecuții.³⁴⁶⁷ Statistica din 1908 arată că biserica se întrunea într-o casă închiriată, László Szabó fiind cel care se ocupa de Școala Duminicală.³⁴⁶⁸ Printre cei activi în acei ani a fost și József Makkai. Acesta și cu prietenul lui Ödön Szilágyi din Boghiș au organizat corul bisericii în 1910/1911. Corul a fost o puternică unealtă de misiune pe Valea Barcăului, fiind martorul multor botezuri, în fața unor mulțimi mari.³⁴⁶⁹ Încă din 1910 a fost plănuită construirea unei biserici, aceasta fiind realizată în 1912, pe când erau șaptezeci de membri. Clădirea de 11x18 metri era cea mai mare la acea oră. László [Ladislau/Vasile] Szabó, care fusese ordinar de Cornea ca diacon în 1910, a devenit în 1913 predicator al nou-înființatului cerc bisericesc Nușfalău. Biserica avea deja o sută de membri și acționa ca un centru misionar în Sălaj, contribuind la fondarea bisericilor din Boghiș, Bozieș, Valcău de Jos, Bilghez, Ratin, Crasna, Pericei și Șimleu Silvaniei. Această biserică a produs și alți lucrători cunoscuți, precum György Király, Jenő Oláh, Mihály Csíki și János Tóttós. În timpul războiului, László Szabó a fost luat prizonier, dar după întoarcerea din captivitate în 1921, a reorganizat activitatea baptiștilor din întregul județ, Nușfalău devenind centrul principal al baptiștilor „neînregistrați” din acea perioadă, găzduind într-o vreme sediul Comunității. Clădirea mare a bisericii locale a fost mărită cu spații de birouri, bibliotecă și alte facilități. Chiar și redacția publicației „Igazság Tanúja” a fost găzduită aici. Treptat, de la Nușfalău au fost formate alte aproximativ douăzeci de centre misionare rurale, precum cele din Borla, Pericei, Hodod, Camăr și Viișoara.³⁴⁷⁰ Creșterea bisericii a fost exponențială. Dacă recensământul din 1910 semnala optsprezece baptiști în sat, cel din 1930 a găsit 142, pentru ca în 1941 să fie 243. În zilele de 17-18 august 1946, biserica din Nușfalău și-a celebrat semicentenarul [Nu ne explicăm pe ce bază – n.a.]. A făcut senzație apariția a 82 de persoane îmbrăcate în robă albă, care au fost botezate de opt pastori. La eveniment au participat cinci coruri, trei fanfare și o orchestră.³⁴⁷¹ La mijlocul secolului XX, biserica era slujită în continuare de pastorul László Szabó, care îngrijea și de biserica din Bozieș.³⁴⁷² La 1 ianuarie 1950, Nușfalău raporta 197 de membri și 82 de aparținători, iar Bozieș doar

ordinat ca diacon de Cornea, în 1910. Pe 2 octombrie 1913, a fost ordinar al cercului de biserică Nușfalău. Cu puțin mai devreme, pe 10 septembrie 1913, s-a căsătorit la Pericei cu Estera Kulcsár, cu care a avut cinci copii. Căzut prizonier la ruși în 1914, Szabó a format în lagăr o biserică. Întors acasă în 1921, și-a reluat poziția de coordonator al lucrării din Sălaj, devenind președintele Comunității Bihor-Sălaj. Din 1929 a militat pentru reunirea celor două tabere, fiind ales în 1933 președintele organizației care a reunit baptismul maghiar, poziție avută și în 1935 când aceasta și-a luat numele de Convenția Baptistă Maghiară. A coordonat Comunitatea Maghiară Sălaj până la vârsta de șaptezeci de ani, slujind biserica din Nușfalău până la vârsta de optzeci de ani. A murit la 85 de ani, în 1966. Vezi: Kiss și Borzási, 231. AUBCBR, Dosar 100/1949, f.n., „Evidența datelor lui Szabó Vasile, f.d.”.

13 membri.³⁴⁷³ Din 1958, biserica din Nușfalău a fost slujită împreună cu cele din Ip, Zăuan și Bozieș de Vasile [Ladislau] Kiss^{xvii}. Începând cu 1960, cercul său pastoral s-a lărgit, incluzând și bisericile din Boghiș, Valcău de Jos, Pericei, Leșmir, Șimleu Silvaniei și Sărmășag. În acel an, Kiss raporta 223 de membri la Nușfalău.³⁴⁷⁴ Conform datelor OCI, în anul 2010 erau 190 de membri. La scrierea acestei lucrări, biserica din Nușfalău cu filiala Bozieș erau slujite de István Nagy.

Dintre cei 852 de locuitori ai satului **Valcău de Jos**, numit colocvial și Valcău Unguresc, în 1900 români erau 537, iar maghiari 314. Lucrarea a început în 1898, cu o vizită a lui Imre Kiss, efectuată la un coleg de armată.³⁴⁷⁵ În 1902/1903 a fost formată o mică biserică maghiară, care ulterior s-a unit cu cea românească.³⁴⁷⁶ Chiar dacă serviciile erau comune, folosindu-se alternativ limba română și cea maghiară, în statistici cele două grupuri apar distinct. De exemplu, în 1950 bapțiștii maghiari raportau optsprezece membri la Valcău.³⁴⁷⁷ Similar, zece ani mai târziu, diaconul Iosif Ozsváth raporta 21 de membri maghiari.³⁴⁷⁸ La ora scrierii acestei lucrări, biserica din Valcău de Jos nu mai figurează în lista de pe site-ul RMBGS.

Ca și în prezent de altfel, în anul 1900, **Boghiș**, sat din comuna Nușfalău, era locuit eminentamente de maghiari, doar patruzeci dintre cei 1188 locuitori fiind români. În anul 2011, satul avea 1578 de locuitori. Debutul misiunii s-a produs prin organizarea unor întruniri în casa lui Gergely Molnár, de Antal Cseke din Oșorhei, în ianuarie 1904. La scurt timp s-a implicat aici și Mihály Széll. În ciuda persecuției autorităților locale, primii patru membri au fost botezați de Mihai Cornea pe 9 octombrie 1904. Din cauza persecuției, pentru o vreme, bapțiștii din Boghiș au frecventat întrunirile bisericii din Valcău de Jos. Credincioșii din Boghiș au continuat însă a fi vizitați de diverși misionari din Camăr, Nușfalău și din Bihor. Statistica din 1908³⁴⁷⁹ arată că biserica se aduna într-o casă închiriată, iar de Școala Duminicală se ocupa Bálint Gergely. Creșterea bisericii a fost rapidă, ajungând la aproape o sută de membri după zece ani. Doi dintre aceștia, Bálint Gergely și Ödön Szilágyi au ajuns cunoscuți predicatori și misionari. Deși au plănuuit construirea unei biserici, planurile celor din Boghiș au fost date peste cap de izbucnirea războiului. Astfel, casa lor de rugăciune a fost inaugurată abia în 1923.³⁴⁸⁰ Muzician înzestrat, Ödön Szilágyi a înființat un cor foarte apreciat în biserică. El s-a implicat, asemenea lui József Makkai, în instruirea coriștilor din diverse biserici și în înființarea de coruri.³⁴⁸¹ Recensămintele de epocă surprind dezvoltarea bisericii. Dacă în 1910 erau raportați 30 de bapțiști, în 1930 au fost 52, iar în 1941

^{xvii} Născut pe 11 februarie 1934 în familia lui Ștefan și Maria Kiss din Nușfalău, acesta s-a botezat pe 18 august 1948. Pe 21 octombrie 1959 s-a căsătorit cu Berta Fazekas. A absolvit Seminarul în 1959, fiind ordinar încă de pe 19 ianuarie 1958. Vezi: AUBCBR, Dosar 101/1949, f.n., „Fișa personală Kiss Vasile, 25 IV 1960”.

au ajuns la 68. Din 1940, biserica din Boghiș și bapțiștii maghiari din Valcău de Jos au fost slujii de Alexandru Caba [Sándor Kabai] din Nușfalău.³⁴⁸² Sub conducerea acestuia, la 1 ianuarie 1950 biserica raporta 62 de membri și 31 de aparținători.³⁴⁸³ Tot 62 de membri raporta zece ani mai târziu predicatorul Ludovic Rédi.³⁴⁸⁴ Biserica s-a dezvoltat și în timpul regimului comunist. Recensământul din 1992 raporta 128 de bapțiști în sat. Conform datelor OCI, în anul 2010 erau nouăzeci de membri. La data scrierii acestei lucrări, biserica din Boghiș era slujită de Pál Szekrényes.

Cu stabilirea lui Mihály Széll la **Bozieș** în noiembrie 1904, a fost formată o mică biserică. Sat din comuna Nușfalău cu doar 280 de locuitori în anul 2011, acesta avea 478 de locuitori în 1900, dintre care 95 de români și 378 de maghiari. Numărul credincioșilor a crescut încet, biserica locală având statut de filială timp de câteva decenii. Născut la Șișterea, Bihor, pe 27 noiembrie 1863, sat unde de prin 1890 funcționa o biserică^{xviii} condusă de Türkös, Széll s-a convertit și a fost botezat în 1893. Până s-a mutat la Bozieș, a lucrat în satul natal și a făcut misiune în Bihor.³⁴⁸⁵ Recensământul maghiar din 1941 a găsit 22 de bapțiști în sat. Din 1940, bisericile din Boghiș, Valcău și Bozieș au fost slujite de Sándor Kabai. Născut pe 12 noiembrie 1892 la Crasna, acesta a rămas invalid în Primul Război Mondial. A fost botezat la Nușfalău în 1923 și tot acolo a fost ordonat în 1940. S-a căsătorit din 1914 și a avut șase copii. În 1951, cele trei biserici totalizau 110 membri.³⁴⁸⁶ Din acel an, biserica din Bozieș a fost preluată de pastorul Ladislau Szabó al bisericii din Nușfalău și avea 14 membri.³⁴⁸⁷ Zece ani mai târziu, diaconul Gheorghe Fazekas raporta 17 membri.³⁴⁸⁸ La scrierea acestei lucrări, biserica din Bozieș era în continuare filială a celei din Nușfalău, fiind slujită de István Nagy.

Valea Crasnei

Arealul definit de principala apă care izvorăște în Sălaj, anume râul Crasna, format prin confluența brațelor Cizer și Valea Boului, cuprinde câteva localități importante pe harta mișcării baptiste, precum Crasna, Horoatu Crasnei, Pericei, Șimleu Silvaniei, Cehei etc. Cât a stat la Bozieș, Mihály Széll s-a implicat în misiunea din zonă, lucrând printre altele la **Crasna**. Sat mare, reședință

^{xviii} Sat maghiar din comuna Cetariu, în 1890, Șișterea avea 1400 de locuitori. În anul 2011 mai erau 597 de locuitori. Biserica din Șișterea a avut un rol important, dar nu a crescut mult. În 1908 avea o casă în care se adunau credincioșii și opera o Școală Duminicală, coordonată de Lajos Györfy. Recensământul din 1930 a găsit 44 de bapțiști, iar cel din 1941 raporta 35. Predicatorul Alexandru Erdőhádi raporta 38 de membri în 1960. Ulterior s-a modificat la 44 de membri în 1967, respectiv la 23 în 1985. La data redactării acestei lucrări, biserica din Șișterea face parte din cercul Fughiu slujit de János Bánai. Vezi: *Magyarországi Baptisták Statisztikája 1908. Évről, 16; 23*. AUBCBR, Dosar 29/1941-1961, f.n., „Tabel al comitetelor BCB din Comunitatea Baptistă Maghiară, Regionala Oradea, 1960”. AUBCBR, Dosar: Evoluția bisericilor baptiste 1944-1989, „Situația statistică a bisericilor din Bihor”.